

Ret og lov – magt og afmagt

Et eksempel fra Dansk Vestindien

Af Karen Fog Olwig

Det juridiske grundlag for livet på de danske vestindiske øer var Christian den V's Danske Lov. Den havde gyldighed for øernes hvide indbyggere. Derimod blev slaverne opfattet som de hvide plantageejeres private ejendom, og de blev derfor kun omfattet af lovens bestemmelser om beskyttelse af den private ejendomsret. Socialt set blev de betragtet som døde. Denne opfattelse anerkendte slaverne naturligvis ikke selv, og i artiklen skildrer seniorstipendiat Karen Fog Olwig de samfundsstrukturer, som slaverne etablerede, og som opnåede en grad af autonomi, som blev en trussel mod plantageejernes magtposition. Det var spændingen mellem samfund og modsamfund, der prægede livet på øerne, og drev udviklingen frem til det punkt, da slaveriet måtte afskaffes.

Den dansk-vestindiske retshistorie handler næsten udelukkende om den hvide mands ret. Den gældende lov i Vestindien var Christian den Femtes Danske Lov fra 1683, og i 1755, da administrationen af øerne overgik fra Det vestindiske Kompagni til den danske stat, blev der i hver jurisdiktion oprettet en forligskommission, en gældskommission og en underret, forestået af en byfoged, eller i St. Jans tilfælde en landfoged. Desuden var der et landsting på St. Croix og St. Thomas¹.

Størstedelen af befolkningen, nemlig slaverne af afrikansk oprindelse, var kun indbefattet i Danske Lov indirekte gennem deres ejere. De blev betragtet som privat ejendom og var som sådan omfattet af de regler, der omhandlede beskyttelsen af den private ejendomsret². Forholdet mellem slave og herre var i det meste af slaveperioden ikke genstand for nogen særlig lovgivning, for man mente, at slaverne ville blive behandlet godt, da det jo var i ejernes interesse at varetage deres private ejendom på bedste vis – skadede de slaverne, deres ejendom, skadede de også sig selv³. Fra et statsligt, juridisk synspunkt kan man måske derfor sige, at det vestindiske samfund i hvert fald indtil kort før emancipationen af slaverne kun bestod af en lille hvid befolkning på nogle få tusinde. De mange slaver, der

1. Poul Erik Olsen: Danske Lov på de vestindiske øer i *Danske og Norske Lov i 300 år*. 1983, s. 289-321. Her s. 292 og 296.

2. Op. cit., s. 305 ff.

3. Op. cit., s. 313.

befandt sig i Dansk Vestindien – over 35.000, eller ca. 80 % af befolkningen, da slaveriet var mest udviklet i begyndelsen af 1800-tallet – var blot en del af besætningen på plantagerne. De var nok integreret i det hierarkiske samfund af over-/underordningsrelationer, som Anders Bøgh beskriver for statssamfund, men de var helt underordnet de samfundsmæssige relationer gennem deres ejere. De havde, som sociologen Orlando Patterson udtrykker det, ingen »samfundsmæssig eksistens« uden for deres herre og var derfor som personer »socialt døde«⁴.

Denne sociale død kom ikke bare til udtryk ved, at slaverne blev identificeret som deres herrers ejendom, men også ved at de befandt sig i en situation af »natal fremmedgørelse«. Slaverne var ved deres overførsel fra Afrika til Vestindien brutalt blevet afskåret fra deres tidligere kulturelle og sociale bånd og overført til et nyt samfund, hvor de var socialt marginaliserede. Antropologen Igor Kopytoff har sammenlignet dem med personer, som befinder sig midt i en overgangsrites liminalitet. Disse folk er også blevet fjernet fra deres tidligere liv og placeret i et grænseland udenfor samfundet. Her gennemgår de nogle riter, der skal indvie dem i samfundets mysterier, så de senere kan blive reintegreret i samfundet som nye personer⁵. I de fleste slavesystemer, mener Kopytoff, gennemgår slaver ligesom de, der indvies i overgangsriter, en resocialiseringsproces, så de kan blive integreret igen i deres nye samfund som almindelige borgere. Men i ekstreme slavesystemer, som f.eks. de vestindiske, der var helt økonomisk afhængige af slaveri, søgte plantageejerne at holde slaverne fast i deres position som socialt døde⁶. Slavernes permanente marginale status i Vestindien afspejlede derfor ikke bare plantagesamfundets totale magt overfor dem, men også dets afhængighed af slaverne.

Det er da også kun fra et formelt, juridisk standpunkt, at slaverne kunne betragtes som socialt døde. For ser man nærmere på forholdene i Dansk Vestindien, opdager man, at den strenge underordning af slaverne i forhold til deres ejere ikke lykkedes i praksis. Slaverne anerkendte ikke deres »sociale død«, men dannede deres eget interne samfund, baseret på gensidige udvekslingsrelationer mellem individer og senere slægtsgrupper. I løbet af slaveperioden opnåede dette slavesamfund en så høj grad af autonomitet, at det truede det formelle kolonisamfunds håndhævelse af

4. Anders Bøgh: Magten i middelalderen. I *Den jyske Historiker* 42, 1987, s. 85-105. Her s. 88. Orlando Patterson: *Slavery and Social Death. A Comparative Study*. 1982, s. 38.

5. For en nærmere analyse af liminalitetsbegrebet, se Victor Turner: *The Ritual Process. Structure and Anti-Structure*. 1969.

6. Igor Kopytoff: Slavery. I *Annual Review of Anthropology* 11, 1982, s. 207-230, og Orlando Patterson (1982).

de hvides magtposition. Dette afspejles bl.a. i den lange række vedtægter og plakater, der blev udstedt i Dansk Vestindien for at kontrollere den mere og mere uregerlige slavegruppe. Disse regulativer reflekterede derfor ikke så meget koloniherrredømmets absolutte magt på øerne, men derimod dets stigende afmagt. Jeg skal illustrere dette gennem en nærmere analyse af St. Jan, der med sine 49 km² (ca. som Fanø) var den mindste af de tre tidligere dansk vestindiske øer, som også indbefattede St. Thomas (83 km², ca. som Ærø) og St. Croix (212 km², ca. som Møn)⁷.

Slaveri på St. Jan

St. Jan blev koloniseret i 1718 af plantageejere fra St. Thomas, da nye opdyrkningsmuligheder var udtømt på St. Thomas, som var blevet koloniseret allerede i 1672. Kort efter, i 1733, blev plantageproduktionen udvidet yderligere ved koloniseringen af St. Croix. St. Jans ringe størrelse og relativt dårlige betingelser for sukkeropdyrkning, grundet især i øens bjergrige landskab og utilstrækkelige regnfald, betød, at denne ø kun var af marginal økonomisk betydning for det danske kolonistyre. Alligevel dominerede sukkerproduktionen indtil slaveriets ophør den økonomiske og sociale struktur på øen. Omkring 1800-tallet, da opdyrkning af sukker var på sit højeste, var der ca. 2.500 slaver på øen, hvoraf ca. 90% arbejdede som markslaver på sukkerplantager⁸.

Der er rigeligt med vidnesbyrd i det dansk-vestindiske kildemateriale, som viser, at de danske slaver blev udsat for den form for permanent, institutionaliseret marginalitet, der beskrives for det vestindiske slaveri. Et af de vigtigste dokumenter til belysning af slaverne er matriklerne, der hvert år opregnede plantagernes økonomiske værdier med henblik på beskatning. Her var der lister over alle plantagernes jordområder og opdyrkning samt deres bestand af slaver og disses arbejdsduelighed. Slavernes betydning som privat ejendom fremgår også af ejendomsvurderingerne, hvor slaverne opregnede som en del af plantagernes besætning sammen med de øvrige dyr (køer, heste, muldyr og okser)⁹. Denne opfattelse af slaverne som privat ejendom kom til udtryk i retssager omhandlede overgreb på slaverne fra andre hvides side. Historikeren Poul Olsen har

7. Denne analyse er baseret på Karen Fog Olwig: *Cultural Adaptation and Resistance on St. John: Three Centuries of Afro-Caribbean Life*. 1985.

8. Op. cit., s. 14.

9. Op. cit., s. 20.

således fundet nogle sager om bortførelse af dansk-vestindiske slaver med henblik på at sælge dem på den spanske nabø Puerto Rico, hvor bortførerne blev straffet efter en bestemmelse om »grove tyverier« af »heste eller stort kvæg på marken«¹⁰.

Det retslige og administrative systems definition af slaverne som privat ejendom blev støttet af strenge sociale normer, der betragtede slaverne som uværdigt selskab for de hvide. Enhver form for åben fraternisering med slaverne medførte udelukkelse fra den hvide omgangskreds. En politisag fra 1778 drejer sig således om et slagsmål, der opstod mellem deltagerne i et aftenselskab på en af St. Jans plantager. Det opstod, da en dansk løjtnant blev fornærmet over, at ingen ville danse med ham, fordi han tidligere var blevet set ved et negerbal på plantagen¹¹. Det var en uskreven lov, som ikke behøvede nogen egentlig lovfæstning, at de hvide ikke måtte gifte sig med sorte¹², og da det var forbudt at have sexuel omgang uden for ægteskabet, var ethvert sexuel forhold til slaver ulovligt. Imidlertid var det stiltiende accepteret, at de hvide mænd brugte slavekvinderne sexuel, når blot det foregik diskret og ikke medførte nogen social kontakt udover den rent kønslige. De seksuelle forhold til slavekvinderne kan da heller ikke siges at repræsentere nogen accept af kvinderne som personer, men skal snarere ses som endnu et udslag af slavernes tingsliggørelse. Børn tilhørte altid moderens ejer og gled derfor ubemærket ind i besætningen på dennes plantage – især efter at det i slutningen af 1700-tallet blev besluttet, at faderens navn ikke skulle opgives, når mulatbørn blev døbt¹³. Det var derimod noget mere problematisk, hvis hvide kvinder havde sexuel omgang med slaver, fordi det ville medføre, at deres eventuelle børn skulle accepteres i moderens familie. De få gange, det skete, kom sagen for retten, og kvinden blev tildelt hård straf. Da for eksempel Anna De Kooningh, datter af en plantageejer på St. Jan, fødte et mulatbarn, blev hun dømt til landsforvisning fra kolonien og »forbrudt ald dend Capital« hun besad¹⁴.

Den strenge sociale adskillelse mellem slaver og frie blev retfærdiggjort af racistiske fordomme mod slaverne. Den danske embedsmand Reimert Haagensen skrev i 1758 om slaverne, »... at deres sorte Hud vidner om deres Ondskab og at de ere destinerede til Trældom saaledes de ingen

10. Poul Erik Olsen (1983), s. 307.

11. Karen Fog Olwig (1985), s. 20.

12. C. G. A. Odendorp: *Historiska Beskrifning öfver Evangeliska Brödernas missionsarbete paa Carabiska öerne St. Thomas, St. Croix och St. Jan.* 1786, s. 240.

13. Poul Erik Olsen (1983), s. 311.

14. Karen Fog Olwig (1985), s. 21.

Frihed bør have ...«, og den dansk-vestindiske plantageejer Johan Lorentz Carstens sammenlignede slavernes udseende og levevis med dyrenes og skrev f.eks. om deres kønslige samvær, at den »største deel af Slaverne formisker sig med hinanden, hvor de kommer, lige som U-mælende Bæster ...« Slavernes afrikanske kultur blev beskrevet som »vild,« »morderagtig« og »diævleagtig«¹⁵, og slaveejerne søgte da også at fjerne alle spor af afrikansk kultur. De nysankomne afrikanske slaver blev blandet med slaver fra mange forskellige områder, så de ikke kunne videreføre deres kulturelle traditioner og var afskåret fra at tale deres eget sprog. En trænet slave blev sat til at oplære den nye, som ofte blev tildelt et nyt, helt anonymt navn, f.eks. navnet på den måned eller ugedag slaven ankom til Vestindien¹⁶.

Denne tingsliggørelse af slaverne skulle gøre det muligt at retfærdiggøre brugen af afrikanerne som slavearbejdskraft. Den var et led i en undertrykkelsesideologi, som europæerne skabte overfor de sorte. Beskrivelser af plantagedriften i Dansk Vestindien i det 18. århundrede dokumenterer da også samstemmende, at plantageøkonomien var baseret på en umenneskelig slavearbejdsdag på ca. 12 timer 6 dage om ugen bestående udelukkende af fysisk hårdt arbejde for hovedparten af slaverne. En nærmere granskning af plantagesamfundet på St. Jan afslører imidlertid, at denne brug og opfattelse af slaver som dyrisk arbejdskraft stødte på store problemer i det virkelige liv. En journal fra Carolina plantage fra årene 1766-67 viser f.eks., at der ud af plantagens voksne arbejdskraft på ca. 90 var mindst 20, som ikke kunne bruges i driften. Mellem 7 og 21 slaver var syge året rundt, mellem 1 og 8 var maroner, dvs. bortløbne, og 10-11 var manqueroner, dvs. for gamle eller svagelige til at udføre noget arbejde. Klassifikationen og brugen af slaver som arbejdsdyr var tydeligvis ikke realiserbar i det daglige liv. Ikke bare kunne slaverne lægge sig syge, og det var ikke altid muligt at skelne mellem dem, der virkelig var syge, og dem, der foregav at være det, men de havde det også med at løbe bort i længere tid ad gangen. Som regel opholdt de sig i de skovklædte, bjergrige områder, hvor det var vanskeligt at opspore dem, og det var ikke usædvanligt, at de var væk i flere måneder ad gangen¹⁷. De mange manquero-

15. Op. cit., s. 51. J. L. Carstens: *En Almindelig Beskrivelse om alle de Danske, Americaniske eller West-Indiske Ey-Lande. Dansk Vestindien for 250 år siden*. 1981, (opr. 1740erne), s. 90 og 94. Se også C. G. A. Oldendorp (1786).

16. Karen Fog Olwig: »Rig som en vestindisk planter«. I *Jordens Folk* 9, 1984, s. 31-38., og Karen Fog Olwig: Masters and Slaves on Eighteenth-Century St. John, i *Ethnos* 3-4, 1985, s. 214-230.

17. Karen Fog Olwig (1985), s. 24.

ner frembød også et problem. Havde slaverne virkelig været betragtet som blot en del af besætningen, burde de være blevet aflivet, når de ikke længere havde nogen økonomisk værdi for plantagen og ovenikøbet kun var til byrde. At over 10% af de voksne slaver levede som uarbejdsdygtige viste, at slaveejere trods alt anerkendte dem som mennesker og lod dem leve, selv om de var uproduktive¹⁸.

Det var netop plantageejernes anerkendelse af slavernes menneskelige egenskaber, der i det lange løb kom til at true slavesystemet mest. Det var plantageejernes pligt at sørge for, at slaverne, deres private ejendom, blev vedligeholdt – det vil sige på kort sigt, at de skulle have den daglige føde, og på længere sigt, at de gamle, udslidte slaver skulle erstattes af nye slaver. Hvis slaverne skulle bevare deres status som socialt død, privat ejendom, måtte plantageejerne sørge for den daglige føde ved at give slaverne foder hver dag. Det var imidlertid en dyr løsning, og mange plantageejere foretrak at lade slaverne opdyrke deres egne køkkenhaver på den jord, der ikke var egnet til stordrift. På St. Jan, hvor der var meget marginal jord, udviklede slaverne efterhånden deres egne småbrug, hvor de genetablerede opdykningsmetoder og handelstraditioner, som de kendte fra Afrika. Køkkenhaverne blev opdyrket som svedjebud efter »intercropping« system, dvs. at flere forskellige afgrøder blev plantet sammen efter bestemte metoder. I starten havde slaverne kun søndag og middagspausen til deres rådighed, men det blev efterhånden almindeligt, at slaverne fik lørdag eftermiddag fri udenfor sukkerhøstperioden, så de kunne have mere tid til deres køkkenhaver. Hvis det ikke var for tørt, kunne slaverne producere et overskud, som blev udvekslet med andre på St. Jan, eller markedsført på St. Thomas. Plantageejerne og de administrative myndigheder valgte så vidt muligt at ignorere denne handel, men måtte i konkrete sager belæres om, at der var et omfattende økonomisk system, som de havde kun liden kontrol med – og som de efterhånden var helt afhængige af¹⁹.

I 1700-tallet vedligeholdt plantageejerne slavebestanden dels ved at importere nye slaver fra Afrika, dels gennem børnefødsler blandt slaver. Da den transatlantiske slavehandel blev standset i 1808, kunne slavebestanden kun reproducere gennem sådanne børnefødsler. Et slavebarn tilhørte, som sagt, altid moderens plantage, og slavegruppen på de forskellige plantager blev efter nogle generationer et stort netværk af matrilaterale

18. Carolina Plantagejournal 1766-67, Westindische Besitzungen (Carolina, La Grange, Princesse) 1767-1863. Schimmelmänn Archiv Arhrensburg. Landesarchiv, Schleswig.

19. Karen Fog Olwig (1985), s. 46-55.

slægtskabsforbindelser²⁰. Slægtsbåndene bredte sig gradvis mere og mere, og det ser ud til, at mens mange slaver valgte partner indenfor den samme plantage i de første år af slaveriet og etablerede familier gennem mand-kone forholdet, blev det mod slutningen af slaveriet mere almindeligt at vælge partner udenfor plantagen, hvor slægtskabet var mindre udbredt. Det medførte igen, at mand-kone forholdet var mindre væsentligt i det daglige liv i forhold til den matrilaterale slægt, som man var omgivet af hver dag. De store familienetværker, typisk bestående af matrilaterale slægtninge indenfor plantagen, patrilaterale slægtninge og mere eller mindre permanente parforhold udenfor, skabte et fællesskab blandt slaverne, som var præget af egalitære og gensidige relationer af ret og pligt²¹. Gennem dette fællesskab ophævede slaverne deres natale fremmedgørelse og sociale død og skabte grobund for en social og kulturel autonomitet, der i det lange løb blev en trussel mod plantagesamfundet.

Politiprotokollerne fra St. Jan – varetaget af landfogeden som i sin person samlede alle danske funktioner på øen – viser, hvordan den afro-caribiske kultur kom mere og mere i konflikt med kolonisystemet. Selve plantagestrukturen, hvor en eller to hvide, eventuelt plantageejeren og forvalteren, skulle styre en slavebestand på over 100, kunne kun fungere, hvis slaverne var isolerede væsener, der havde ringe kontakt med hinanden og stod i et direkte afhængighedsforhold til de hvide, eller alternativt, hvis der var opbygget et hierarki blandt slaverne, hvor lederne accepterede de hvides autoritet. Ingen af delene lykkedes. På hver plantage var der et vist hierarki med markslaverne i bunden under ledelse af driveren eller »bombaen«. Over markslaverne var husslaverne, hvoraf mange var farvede, dvs. afkom af sort-hvide forhold, og håndværksslaverne stod også højt i hierarkiet. Det var derfor almindeligt, at respekterede håndværksslaver og bombaer havde en ledende position i slavehierarkiet og fik tildelt særlige privilegier af plantageejerne så som en flaske rom hver søndag eller ret til at bruge andre slaver i deres køkkenhaver ved særlige lejligheder²². Men dette hierarki blev i vid udstrækning undermineret af de store, vidt-forgrenede, egalitære familienetværker, som gik på kryds og tværs af hierarkiet, og som gjorde det svært for f.eks. de hvide og bombaerne at opretholde deres magtposition på plantagerne. Da f.eks. en driver på en

20. En introduktion til antropologisk slægtskabsterminologi findes i Robin Fox: *Kinship and Marriage*. 1967.

21. Karen Fog Olwig (1985), s. 69-80.

22. Carolina Plantagejournal 1766-67. Schimmelmann Archiv Ahrensburg. Landesarchiv, Schleswig, og Landfogeden på St. Jan 31. Politijournal 1829-36, 24. april 1835. Vestindiske Lokalarkiver, Rigsarkivet.

plantage begyndte at piske en slavinde, fordi han ikke kunne få hende til at efterfølge hans ordre, slog hun »ham i Struben og begyndte et Slagsmaal med ham, hvorunder hendes broder Johannes kom hende til Hjælp«. Også de hvides autoritet blev udfordret af slaverne, da f.eks. en plantageforvalter slog slavinden Kitty, fordi hun havde svaret ham igen, kom Kittys bror Caron hende straks til undsætning og spurgte forvalteren »hvor han havde turdet lægge Haand paa hans Søster«²³.

De to danske slavelove fra 1733 og 1755, og de mange politiplakater og særlige forordninger, der blev udstedt i Dansk Vestindien som et supplement til Danske Lov, reflekterer denne konflikt mellem slavernes officielle position som deres ejeres private ejendom uden selvstændig eksistens og deres reelle position som selvstændigt handlende mennesker, der var godt i gang med at skabe et alternativt samfund, som underminerede deres officielle status. Slaveloven fra 1733 søgte at udrydde den afrikanske kultur med forbud mod »negerinstrumenter« ved danse og begravelsesritualer, og hekseri (»obeah«) var ligeledes strengt forbudt. Slavernes markedssystem søgtes kontrolleret ved, at slaver skulle have tilladelse fra deres ejere til at sælge varer ved markedet, og ingen plantageslave måtte opholde sig i byen efter at aftensignalet var givet²⁴. Guvernementsregler fra midten af 1700-tallet fastsatte fængselstraffe for hvide, der drak og spillede med slaver, og slavekvinder måtte ikke være i en hvid mands værelse om natten medmindre det var i uskyldigt ærinde. Slaver måtte ikke eje ølstuer²⁵. Slaveloven fra 1755 gav for første gang slaverne visse rettigheder, idet den krævede, at plantageejerne skulle give slaverne et vist kvantum føde om ugen og ikke måtte give dem ekstra fritid i stedet for føde. Den ønskede også, at slaver skulle have mulighed for religiøs instruktion, endda lære at læse biblen, men de måtte ikke gå i kirke undtagen som tjener for en hvid. Slaver måtte gifte sig, efter at have fået deres ejeres samtykke, og børn måtte ikke skilles fra forældre ved salg. Som privat ejendom kunne slaverne ikke selv eje noget i princippet, men kunne sættes fri af deres ejere. Denne lov søgte også at begrænse slavernes adfærd, idet den forbød slaver fra forskellige plantager at mødes til bryllupper eller andre festligheder, og slaver skulle have tilladelse til at sælge deres varer privat eller ved markedet²⁶. Denne slavelov kan betragtes som

23. Landfogeden på St. Jan. 32. Politijournal 1836-40, 20. juni 1838, og 39. Politiprotokol 1818-25, 25. maj 1824. Rigsarkivet.

24. Neville Hall: *Slave Laws of the Danish Virgin Islands in the later Eighteenth-Century* i V. Rubin & A. Tuden (ed.): *Comparative Perspectives on Slavery in New World Plantations*. I *Annals of the New York Academy of Sciences*, 292. 1977, s. 174-186.

25. Neville Hall (1977), s. 175 f.

26. Op. cit., s. 176 ff.

et forsøg på at bremse slavernes voksende selvstændighed ved at stille visse krav til deres ejere og begrænse slavernes frihed og omvende dem til lydige, kristne slaver. Den var imidlertid alt for vidtrækkende for plantagesamfundet, og den blev ikke taget i anvendelse.

Mens slaverne ikke fik nogen rettigheder, blev der derimod i de følgende år vedtaget en lang række forordninger, der søgte at kontrollere dem: i 1759 blev der f.eks. indført begrænsninger på slavebesøg mellem plantagerne, også når det drejede sig om partnere; det blev forbudt at være omvandrende julesangere, salg af rom til slaver blev gjort ulovligt, og i 1774 blev slavernes begravelsessammenkomster forbudt²⁷. Forordningerne lader til at have haft begrænset effekt, da der blev udstedt flere efterfølgende regulativer for at standse samme »uskikke«, især slavers sammenkomster og uofficielle salg af varer.

I 1800-tallet skiftede det danske kolonistyre gradvis kurs overfor slaverne, efter min mening i erkendelse af at slaverne ikke længere kunne administreres og kontrolleres, som om de ikke var andet end socialt død privat ejendom, og der blev gennemført nogle forordninger, som skulle give slaverne visse rettigheder. I 1817 indførte man de regulativer vedrørende regelmæssige mad- og tøjrationer til slaver, der var indeholdt i 1755-loven. Det skete også i lyset af, at slavebefolkningen havde haft svært ved at reproducere sig selv, efter at den afrikanske slavehandel var standset i 1808. I 1830 tillod man slaver at give vidnesbyrd ved retten, hvis de var døbt og forstod den hellige eds betydning. Det skete især, så slaver kunne vidne imod hinanden, da det havde vist sig umuligt at gennemføre visse sager mod slaver, fordi der kun var slavevidner. I 1834 blev der indført krav om slavernes boligstandard, og slaverne fik formel ejendomsret over deres besiddelser, hvilket de iøvrigt hele tiden havde haft i praksis. Slaver måtte kun straffes i begrænset omfang af deres ejere, og alle større sager skulle høres for landfogeden. I 1838 blev det forbudt at sælge børn på under 10 uden deres forældres samtykke, og i 1839 besluttedes det, at slavebørn skulle have mulighed for at gå i skole. I 1843 blev arbejdsdagen for slaverne forkortet og gravide og ammende kvinder fik særlige privilegier²⁸.

Disse forordninger passiviserede på ingen måde slaverne, men lader snarere til at have opmuntret dem til at skabe større pres mod plantagesystemet, og i de sidste årtier af slaveriet indbragte de en lang række klager til landfogeden. Da f.eks. en slave døde pludseligt, kort efter at hun var blevet afstraffet, forlod alle slaverne marken i samlet flok for at klage til

27. Op. cit., s. 179 f.

28. Karen Fog Olwig (1985), s. 29-32.

landfogeden – hvilket de dog ikke fik noget ud af²⁹. Bedre gik det for tre »frugtsommelige fruentimmere«, som fik medhold i deres klage over at være blevet mishandlet³⁰. De uoverskuelige konsekvenser af at give slaverne lovmæssige rettigheder kommer tydeligt frem i et brev skrevet af dommer H. H. Berg på St. Thomas, som ejede flere plantager på St. Thomas og St. Jan:

Whatever the Master formerly did from kindness to his people was made a legal obligation although no law was needed to that effect. Thus nobody thought of taking away his slaves' property, nobody thought of refusing their slaves, who had conducted themselves well, their usual Christmas presents, flour and pork. Hardly any refused to sell a slave who deserved it for his freedom, and many masters of their own accord gratified their slaves with a free Saturday even unasked for, when they had worked well during the week. All these favors were done away with – law made it the Masters' bound-in duty, and instead of gratitude you heard the Negroes say: 'de debil thank Massa for de, de no be di General do ha order di'. Public authority both plunged and crept in betwixt master and slave, the bonds of affection, or respect, of subordination were servered and – we now have the effect, ruin staring us in the face³¹.

Samtidig med at slaverne blev mere og mere ukontrollable, var der opstået en fri farvet gruppe, de »frikulørte«, som faldt helt udenfor systemet. De mange forhold mellem hvide og sorte havde efterhånden resulteret i, at der blev født en del mulatslaver. Det var almindeligt, at de blev benyttet til det lidt lettere husarbejde, og i visse tilfælde valgte den hvide far at frikøbe slavebørnene. Desuden var der en del slaver, som havde købt deres egen frihed gennem indtægter, de havde haft ved salg af varer ved markedet eller ved at tage arbejde i deres fritid. Det var især håndværks-slaver, der havde disse muligheder. På St. Thomas, der var helt domineret af den store havneby Charlotte Amalie, og hvor plantagesystemet var svagt udbygget, var den frikulørte befolkning efterhånden større end slavegruppen. Disse frie havde indtil 1830erne meget begrænsede rettigheder, bl.a. kunne de ikke få borgerbrev og var således afskåret fra at være selvstændigt erhvervsdrivende. I deres usikre status var de en mere og mere truende gruppe, der kunne volde kolonistyret store problemer, hvis de allierede sig med slaverne. I 1834 gennemførtes en lov, der gav de frikulørte mulighed for at få ligeberettigelse med hvide. På denne måde

29. Landfogeden på St. Jan. 39. Politiprotokol 1818-25, 24. juni 1834. Rigsarkivet.

30. Landfogeden på St. Jan. 34. Politijournal 1845-47, 26. marts 1845.

31. Karen Fog Olwig (1985), s. 40.

søgte man at skabe et nyt samfundshierarki bestående af de få hvide på toppen, den noget større frikulørte befolkning i midten og i bunden den store sorte befolkning.

I det lange løb lykkedes det ikke at bevare slaveriet på de dansk-vestindiske øer. Slaverne var mere og mere opsætsige mod de lokale myndigheder, og i de sidste 14 år af slaveriet flygtede et stort antal til de britiske øer, hvor slaveriet var blevet ophævet allerede i 1834. Det hele kulminerede, da slaverne på St. Croix gjorde oprør i 1848, hvilket ledte generalguvernøren til at udstede en generel emancipationserklæring. Selv om det var en dansk embedsmand, der rent formelt frigav slaverne, var det måske nok slaverne, der i virkeligheden havde frigivet sig selv. Gennem deres voksende økonomiske selvstændighed og deres stærke sociale fællesskab havde de effektivt ophævet deres »sociale død« og institutionaliserede marginalitet. De tvang myndighederne til at anerkende deres eksistens, og da det værst var sket, var en udvikling sat i gang, som ikke kunne kontrolleres, som dommer Berg da også gjorde opmærksom på.

Efter friheden

Ved slaveriets ophævelse var de tidligere slaver lige pludselig blevet ligestillet med resten af den frie befolkning rent formelt. Det var en helt uholdbar situation fra den hvide befolknings synspunkt. Landfogeden på St. Jan imødegik dette problem ved resolut at indføre den danske tyende-lovgivning på øen. (Det samme skete iøvrigt på de andre øer). St. Jan landfogeden reagerede så hurtigt, fordi han frygtede at det svage plantagesamfund på St. Jan skulle gå helt i opløsning. Plantagerne var ikke så økonomisk velfunderede som på St. Croix, hvor betingelserne for sukkerdyrkning var bedre, og slaverne på St. Jan havde i deres voksende fritid levet som småbønder. Et par dage efter at emancipationserklæringen var blevet forkyndt på St. Jan, krævede landfogeden derfor, at de frigivne skulle fæstes til deres tidligere ejere mod en beskeden løn, og at de ikke måtte forlade deres tjeneste, før deres kontrakter udløb. Han forbød også bådførere at medtage passagerer uden landfogedens tilladelse. På denne måde søgte han at undgå, at de frigivne forlod øen og slog sig ned på de nærliggende engelske Jomfruøer, hvor sukkerdyrkning var helt ophørt, og de frie havde dannet deres eget bondesamfund. Det blev også forbudt at udstykke plantager i små jordlodder til de frigivne, så de ikke skulle købe egen jord, hvor de kunne leve som småbønder. Da et stort antal frigivne ansøgte om at flytte fra plantagerne ved de første kontrakters udløb, blev

det nægtet dem, og de blev tvunget til at blive på plantagerne. De frigivne begyndte da at flygte fra St. Jan, og i de første årtier efter slaveriets ophør, blev befolkningen mere end halveret.

Efter at en orkan havde hærget øen i 1860'erne og beskadiget mange af plantagebygningerne, opgav de sidste sukkerplantager driften – dels på grund af mangel på arbejdskraft, dels på grund af faldende sukkerpriser. I begyndelsen af 1870'erne blev tyendeloven da ophævet, og de frigivne kunne købe deres egne jordlodder, hvor de kunne slå sig ned. I slutningen af 1800-tallet flyttede så godt som hele den resterende del af befolkningen fra plantagerne ud på deres egne jordlodder – hvor beskedne de end var – og det gamle plantagesamfund omdannedes til et samfund af småbønder, der levede af at opdyrke jorden, fiske, brænde trækul, suppleret af periodisk lønarbejde på de resterende plantager, der blev omdannet til kvægdrift³². Det koloniale retssystemet blev nu varetaget af politimestrene, som kunne afgøre alle sager, hvor straffen var op til et års offentligt arbejde. Der blev aldrig udarbejdet en ny lovgivning for de vestindiske øer, og Christian den Femtes Lov blev ved med at være gældende³³. På St. Jan var det landfogeden, der forestod rettergangen.

Nu kunne man tro, at der ikke var særlig mange sager ved retten, i og med at St. Jan nærmest var blevet omskabt til et afro-caribisk bondesamfund. I slutningen af den danske periode var landfogeden og herrnhutterpræsten i lange perioder de eneste hvide på øen, idet mange plantageejere boede på St. Thomas. En del plantager var også overgået til lyskulørte, hvoraf en del kom fra den britiske nabø Tortola. Man kunne således forestille sig, at St. Jans befolkning levede deres egen tilværelse helt udenfor den danske lov og ret. Det var imidlertid langt fra tilfældet, tværtimod var der en stadig strøm af klager til landfogeden, som vedrørte ikke bare forhold mellem plantageejere (eller forvaltere) og arbejdere, men også sager mellem St. Jan bønderne. Det virker, som om selv de mest ubetydelige uoverensstemmelser medført en klage til landfogeden. I en sag fra 1884 klager Lucy Francis f.eks. over, at Henritte Williams har misbrugt hendes tilladelse til at hente vand fra hendes brønd ved at give noget af vandet videre til en af Lucy Francis' uvenner, hvorfor de kommer op at skændes. Sagen ender i forlig – de lover at holde fred³⁴. En anden sag fra samme år handler om nogle skældsord, der er blevet sagt – de implicerede får en advarsel. En tredje sag også fra 1884 handler om nogle

32. Op. cit. s. 82-99.

33. Poul Erik Olsen (1983), s. 316 ff.

34. Landfogeden på St. Jan. 54. Politiprotokol 1883-85, 27. aug. 1884. Rigsarkivet.

løsslupne dyr, som er kommet ind på en andens jord, hvorfor der kræves erstatning. Den bliver betalt ved rettens hjælp³⁵. Disse sager giver indtryk af, at St. Jan-folkene er umådeligt trættekære og ærgerrige, og kun kan enes ved landfogedens hjælp.

Denne situation hænger nøje sammen med bondesamfundets sociale struktur, som hvilede på de omfattende, egalitære familienetværker, der oprindeligt opstod under slaveriet. St. Jan-folkenes indbyrdes relationer var således bygget op omkring gensidige udvekslingsrelationer omfattende næsten alt lige fra adgang til jord, arbejdskraft, børn, fødevarer og andre goder, og de blev styret af en etos af gavmildhed – eller »givishness« som de kaldte det – som gav ære og prestige. Man gav, hvad man kunne give, mens man var i stand til det, i forventning om, at man så også fik noget, når man senere kunne have brug for det. Dette udvekslingssystem fungerede blandt ligestillede og tålte ikke nogen form for hierarkisering³⁶. St. Jan-folkene havde altså ikke nogen intern lederfigur, der kunne mægle i stridigheder, der opstod bl.a., når andres generøsitet blev misbrugt, hvilket f.eks. skete i striden om brønden. Samtidig tillod den uformelle, egalitære struktur ikke, at der var længerevarende stridigheder, som kunne medføre opsplitting af samfundet. St. Jan-folkene benyttede derfor en udenforstående, landfogeden eller den herrnhutterske præst, til at holde fred med hinanden. På denne måde var det afro-caribiske bondesamfund på St. Jan afhængigt af, at der var eksterne myndigheder på øen. Men dets særlige, egalitære karakter skyldes måske netop, at det er opstået indenfor et kolonisystem, der behandlede slaverne som individualiserede enheder i plantagens besætning og ikke anerkendte nogen interne afro-caribiske autoritetsfigurer af frygt for, at det kunne medføre oprør mod plantagesystemet.

Der er ingen tvivl om, at landfogedretten på St. Jan var ment som det danske kolonistyres forlængede arm, der skulle varetage de danske interesser på øen og bl.a. sørge for, at de sidste plantager på øen fungerede så godt som muligt. Men det danske kolonistyre (og plantagestrukturen) var meget svag på øen, og landfogeden spillede en så ringe rolle fra kolonistyreets synspunkt, at landfogedembedet mod slutningen af den danske periode blev besat med en læge, da man mente, der var mere brug for en sådan på øen. Landfogedembedet var i virkeligheden blevet overtaget af den afro-caribiske befolkning og indrulleret i deres system, der manglede en

35. Landfogeden på St. Jan. 54. Politiprotokol 1883-85, 17. nov. og 2. dec. 1884. Rigsarkivet.

36. Karen Fog Olwig (1985), s. 131-159.

mægler eller dommer i deres interne konflikter. Og landfogeden var netop acceptabel, fordi han ikke havde nogen reel, men kun symbolsk magt i det lille øsamfund. Selv om den dansk-vestindiske retshistorie handler om den hvide mands ret, var denne ret, i hvert fald på St. Jan, inkorporeret i et afro-caribisk samfund på en helt anden måde, end den danske kolonimagt havde tiltænkt den. Respekten for den danske ret var, med andre ord, ikke blot et udtryk for den hvide mands magt.

Trykt litteratur

- Bøgh, Anders: Magten i middelalderen. *Den jyske historiker*. 42, 1987. s. 85-106.
- Carstens, J.L.: *En Almindelig Beskrivelse om alle de Danske, Americanske eller West-Indiske Ey-Lande. Dansk Vestindien for 250 år siden*. København: Dansk Vestindisk Forlag. 1981 (opr. 1740erne).
- Fox, Robin: *Kinship and Marriage*. Middlesex: Penguin Books. 1967.
- Haagensen, Richard: *Beskrivelse over Eylandet St. Croix i America i Westindien*. København: Lillies Enke. 1758.
- Hall, Neville: Slave Laws of The Danish Virgin Islands in the Later Eighteenth Century. I *Comparative Perspectives on Slavery in New World Plantation Societies*, red. V. Rubin og A. Tuden. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 292, 1977, s. 174-186.
- Kopytoff, Igor: Slavery. *Annual Review of Anthropology* 11, 1982, s. 207-30.
- Oldendorp, C. G. A.: *Historiska Beskrifning öfver Evangeliska Brödernas missionsarbete paa Carabiska öerne St. Thomas, St. Croix och St. Jan*. Stockholm: P. A. Brodin. 1786.
- Olsen, Poul Erik: Danske Lov på de vestindiske øer. I *Danske og Norske Lov i 300 år*. København: Jurist og Økonomforbundets Forlag, 1983, s. 289-321.
- Olwig, Karen Fog: »Rig som en vestindisk planter«. *Jordens folk* 9(1), 1984, s. 31-38.
- Olwig, Karen Fog: *Cultural Adaptation and Resistance on St. John: Three Centuries of Afro-Caribbean Life*. Gainesville: University of Florida Press. 1985 (citeret: Karen Fog Olwig (1985)).
- Olwig, Karen Fog: Masters and Slaves on Eighteenth-Century St. John. *Ethnos* 3-4, 1985. s. 214-230.
- Patterson, Orlando: *Slavery and Social Death. A Comparative Study*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press. 1982.
- Turner, Victor: *The Ritual Process. Structure and Anti-Structure*. Chicago: Aldine. 1969.

Utrykte kilder

Rigsarkivet, København

Landfogeden på St. Jan. Vestindiske Lokalarkiver.

- 31. Politijournal, 1829-36.
- 32. Politijournal, 1836-40.
- 34. Politijournal, 1845-47.
- 39. Politiprotokol, 1818-25.
- 54. Politiprotokol, 1883-1885.

Landesarchiv, Schleswig

Schimmelmann Archiv Ahrensburg (Familienarchiv).

- 62. Carolina Plantagenjournal 1766-67, Westindische Besitzungen (Carolina, La Grange, Princesse) 1767-1863.

mægler eller dommer i deres interne konflikter. Og landfogeden var netop acceptabel, fordi han ikke havde nogen reel, men kun symbolsk magt i det lille øsamfund. Selv om den dansk-vestindiske retshistorie handler om den hvide mands ret, var denne ret, i hvert fald på St. Jan, inkorporeret i et afro-caribisk samfund på en helt anden måde, end den danske kolonimagt havde tiltænkt den. Respekten for den danske ret var, med andre ord, ikke blot et udtryk for den hvide mands magt.

Trykt litteratur

- Bøgh, Anders: Magten i middelalderen. *Den jyske historiker*. 42, 1987. s. 85-106.
- Carstens, J.L.: *En Almindelig Beskrivelse om alle de Danske, Americanske eller West-Indiske Ey-Lande. Dansk Vestindien for 250 år siden*. København: Dansk Vestindisk Forlag. 1981 (opr. 1740erne).
- Fox, Robin: *Kinship and Marriage*. Middlesex: Penguin Books. 1967.
- Haagensen, Richard: *Beskrivelse over Eylandet St. Croix i America i Westindien*. København: Lillies Enke. 1758.
- Hall, Neville: Slave Laws of The Danish Virgin Islands in the Later Eighteenth Century. I *Comparative Perspectives on Slavery in New World Plantation Societies*, red. V. Rubin og A. Tuden. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 292, 1977, s. 174-186.
- Kopytoff, Igor: Slavery. *Annual Review of Anthropology* 11, 1982, s. 207-30.
- Oldendorp, C. G. A.: *Historiska Beskrifning öfver Evangeliska Brödernas missionsarbete paa Carabiska öerne St. Thomas, St. Croix och St. Jan*. Stockholm: P. A. Brodin. 1786.
- Olsen, Poul Erik: Danske Lov på de vestindiske øer. I *Danske og Norske Lov i 300 år*. København: Jurist og Økonomforbundets Forlag, 1983, s. 289-321.
- Olwig, Karen Fog: »Rig som en vestindisk planter«. *Jordens folk* 9(1), 1984, s. 31-38.
- Olwig, Karen Fog: *Cultural Adaptation and Resistance on St. John: Three Centuries of Afro-Caribbean Life*. Gainesville: University of Florida Press. 1985 (citeret: Karen Fog Olwig (1985)).
- Olwig, Karen Fog: Masters and Slaves on Eighteenth-Century St. John. *Ethnos* 3-4, 1985. s. 214-230.
- Patterson, Orlando: *Slavery and Social Death. A Comparative Study*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press. 1982.
- Turner, Victor: *The Ritual Process. Structure and Anti-Structure*. Chicago: Aldine. 1969.

Utrykte kilder

Rigsarkivet, København

Landfogeden på St. Jan. Vestindiske Lokalarkiver.

- 31. Politijournal, 1829-36.
- 32. Politijournal, 1836-40.
- 34. Politijournal, 1845-47.
- 39. Politiprotokol, 1818-25.
- 54. Politiprotokol, 1883-1885.

Landesarchiv, Schleswig

Schimmelmann Archiv Ahrensburg (Familienarchiv).

- 62. Carolina Plantagenjournal 1766-67, Westindische Besitzungen (Carolina, La Grange, Princesse) 1767-1863.